

ВІДГУК

**Офіційного опонента Маліка М.Й. на дисертаційну роботу
Дюк Анни Андріївни «Розвиток та організаційно-економічна соціалізація
підприємництва на селі: теорія, методологія, практика», яку подано на
здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю
08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності).**

Актуальність теми дисертації та її зв'язок з науковою тематикою

Актуальність теми дисертаційного дослідження визначається потребою вирішення завдань пов'язаних з трансформаційними змінами в аграрній сфері економіки, яка визначає взаємозв'язок між формою соціалізації підприємницької діяльності на селі та її ефективністю, що є однією із складових рівня життя сільського населення.

Незважаючи на значний стимулюючий потенціал аграрного сектору, зрушення в адаптації суб'єктів аграрного бізнесу сповільнює процес інституційних змін, ускладнює організаційно-соціальні перетворення в аграрній сфері. Проте актуальними залишаються проблеми функціонування основних організаційних змін в аграрному підприємстві. Водночас залишаються недостатньо дослідженими механізми організації перетворень в умовах децентралізації, що спроможні стимулювати структурні зрушення в підприємницькій діяльності та забезпечують узгодженість взаємозв'язків між окремими її елементами.

Для розв'язання проблеми економічних перетворень, поглибленого обґрунтування потребують теоретичні і методологічні заходи визначення інституційних чинників та також розробка пріоритетних засад ефективності підприємництва як соціально-економічного явища і соціально-відповідальної діяльності. Необхідні також концептуальні засади підвищення інституційної привабливості соціалізації підприємницької діяльності і посилення соціальної спрямованості цієї сфери. Це визначає актуальність дисертаційного дослідження.

Реалізація державної політики в організаційно економічних перетвореннях вимагає наявності комплексної, взаємопов'язаної в усіх елементах системи регулювання, в тому числі управління організаційними змінами в підприємницькій діяльності.

Актуальність теми підтверджується зв'язком дослідження з науковими планами та програмами у відповідності до тематики наукових досліджень економічного факультету Вінницького національного аграрного університету за темою: «Управління розвитком економічних систем в умовах міжнародної конвергенції аграрного бізнесу» (номер державної реєстрації 0107U000204), в межах якої автором обґрунтовані методологічні засади розвитку та запропоновані напрями організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі на основі створення нових елементів інституційного середовища, здійснено методичну оцінку організаційно-економічної архітектури розвитку та практики підприємництва на селі. Крім того, автором запропоновано концепти вдосконалення механізмів організаційно-економічної соціалізації та оцінено потенціальний вплив запропонованих регуляторних інструментів на удосконалення її архітектури. Це зумовлює необхідність здійснення досліджень, складає сутність наукової проблеми та зумовило вибір теми дисертаційної роботи.

Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень і результатів представлених в дисертації.

Достовірність та обґрунтованість зроблених висновків і рекомендацій визначається сукупністю викладених наукових результатів. Форма представлення результатів досліджень свідчить про достатню теоретичну підготовку здобувача та вміння працювати з емпіричним матеріалом. В ході дослідження автором опрацьовані літературні джерела, серед яких праці вітчизняних і закордонних фахівців, нормативно-правові документи, що нині є регуляторними нормативними актами. Використано значний масив даних, що наведені в тексті. Теоретичною і методичною основою дослідження є положення вітчизняної та зарубіжної економічної науки від часу формування класичних

економічних теорій ринків до сучасних наукових розробок щодо функціонування ринкової економіки, положень інституціональної теорії в поєднанні з теоретичними положеннями соціалізації підприємництва як напрямку економічних досліджень.

Глибина роботи сприймається як інструмент упорядкування узагальнення теоретичних і методичних засад оцінки інституціонально-організаційного і економічного стану соціалізації підприємництва та суспільно-економічної системи оцінки ефективності діяльності підприємницьких формувань у процесі розвитку економіки. Останнє положення дуже важливе, тому що на теоретичному рівні розкриває нову суть економіки як об'єктивного дослідження соціалізації підприємницької діяльності на селі, формує соціальну відповідальність суб'єктів аграрного бізнесу. Розкрито сутність поняття організаційно економічні перетворення та здійснено прогнозування конструкту організаційно-економічної соціалізації аграрного підприємництва в розрізі окремих організаційних форм. Під таким кутом зору сприймається чітка логіка побудови дисертаційної роботи в цілому.

Об'єктом дослідження були визначені процеси розвитку організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі і формування сучасної її архітекτονіки.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методологічних та практичних засад, практики розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі.

Дисертантом сформульована мета дослідження щодо теоретико-методологічного обґрунтування підходів до удосконалення процесу формування соціалізації на основі положень інституціональної теорії в поєднанні з теоретичними положеннями ринку. Висновки та пропозиції, зроблені автором є логічними та випливають з результатів дослідження, розкривають мету дослідження, містять елементи новизни і мають прикладне значення для розвитку теорії та практики удосконалення процесу формування соціалізації підприємництва як нового напрямку економічних досліджень.

Наукова новизна, теоретична і практична значущість дисертації.

Наукові результати дисертаційного дослідження полягають у системному обґрунтуванні теоретичних методологічних положень щодо підприємницької діяльності в аграрній сфері економіки країни. Результати дослідження є важливими для сучасної економічної науки та практики стосовно розробки пропозицій щодо побудови організаційної форми соціалізації підприємницької діяльності з позицій категорії.

У роботі узагальнено теоретичні підходи та інституційні засади трактування змісту механізму утворення ефекту масштабу в залежності від організаційної форми підприємницької діяльності. Зокрема, обґрунтовано структурну побудову організаційно-економічної соціалізації та систем управління організаційними змінами і напрями формування підприємницьких структур в аграрній економіці і систематизована його роль в організації господарювання.

Результативною ознакою опонованої дисертації є обґрунтування поняття організаційно-економічної соціалізації підприємництва, що розглядається як просторова ієрархічна побудова цілісної соціально-економічної соціалізації, сформована під час трансформаційних процесів на інституційній основі. В основі дії організаційно-економічної соціалізації лежать ефективно використання ресурсів і вільний доступ до участі в розподілі створеного продукту та суспільних благ. В даному тексті автор розглядає аграрне підприємництво як цілісну суспільно-економічну систему, яка розвивається відповідно до законів ринку.

Розроблені пропозиції представлені інституційним форматом, де організаційно-економічні перетворення є процесом організаційних змін під інституціональним впливом змісту і форм підприємницької діяльності суб'єктів господарювання існуючих і новостворених. В основу зазначеного покладено авторське бачення поняття організаційно-економічної соціалізації підприємництва, що розглядається з позиції співвідношення загального і часткового.

Необхідно виділити обґрунтування теоретичних засад організаційно-економічної соціалізації підприємництва зокрема те, що організаційна форма є конструктивним елементом економічної організації як комплексного системного процесу, що включає створення і забезпечення функціонування класичних підприємств, формування і реалізацію мотивацій соціальної відповідальності. Ця цілісна система формує конструкт підприємницької діяльності суб'єктів господарювання.

Слід відмітити обґрунтування теоретико-методологічних засад структурних складових організаційно-економічної соціалізації підприємництва стосовно різних організаційно-правових структур і забезпечення зайнятості сільського населення та соціально-економічного розвитку територій, формування соціальної відповідальності підприємництва.

Для формування економічного базису розвитку підприємництва запропонована концепція моделі організаційно-економічної соціалізації підприємництва в реалізації засад сталого розвитку сільських територій, забезпечення селозбереження, розроблені методичні засади стратегічної оцінки результатів організаційно-економічних характеристик підприємництва як соціально-економічного явища для обґрунтування стратегії розвитку аграрної сфери, прогнозування структурної організації, що дає можливість створювати оптимальне підприємницьке середовище. Сюди можна віднести і методичний підхід щодо ідентифікації та здійснення оцінки характеристик соціальної відповідальності підприємницьких формувань, що розглянуто через призму результатів господарювання структур коаліційного характеру.

Слід відмітити обґрунтування статусу кооперативів як специфічної організаційної форми з методичним використанням ознак соціального капіталу, що забезпечує соціально спрямовану комунікацію учасників кооперативів.

В роботі приділена особлива увага розробці пропозицій щодо методичних положень оцінки соціальної відповідальності, які включають кваліфікацію складових позицій, методичну схему порівнювання результативності, визначення напрямів соціалізації за організаційними і економічними пріоритетами, а також визначення соціальної ціни господарювання. Сюди можна віднести

взаємовідносини в межах суб'єктно-об'єктних відносин форм господарювання з метою посилення соціальної спрямованості при розподілі сукупного доходу, що утворюється в аграрній сфері.

Дисертаційна робота складається з п'яти розділів кожен з яких характеризується значним внеском у розвиток теорії та практики щодо вдосконалення економічних механізмів соціалізації підприємництва. Зміст дисертації представлено в авторефераті.

Наукові результати, що винесені автором на захист дисертацій в стислому вигляді відображають як зміст роботи так і загальний методологічний підхід в обґрунтуванні концептуальних основ та мети дослідження.

Серед основних здобутків дисертанта можна виділити:

- визначення структурних складових організаційно-економічної соціалізації підприємництва;
- концепцію моделі організаційно-економічної соціалізації підприємництва та модель формування доходів сільського населення на основі соціальної ціни виробництва;
- обґрунтування концептуальних засад формування організаційно-економічної соціалізації підприємництва в аграрній сфері економіки;
- обґрунтування організаційно-економічних механізмів взаємозв'язку між формою та ефективністю господарської діяльності;
- концепцію формування мотиваційних пріоритетів і організаційно-економічну схему реалізації практики соціального підприємництва;
- розробку заходів з підвищення соціальної відповідальності у частині визначення соціальної ціни виробництва;
- визначення статусу кооперації як організаційної форми, що забезпечує розвиток соціального капіталу;
- визначення національно-ідентичного зв'язку економічного і соціального ефектів;
- механізм утворення ефекту масштабу в залежності від економічної форми господарської діяльності.

Дисертаційна робота Дюк Анни Андріївни характеризується логічною завершеністю з чітким баченням перспективних умов реалізації механізмів забезпечення розвитку та організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі на засадах сталого розвитку.

Значимість для науки і практики результатів дисертаційного дослідження

Одержані автором результати дослідження з теорії, методології і практики організаційно-економічної соціалізації підприємництва характеризують високий рівень вирішення завдань формування механізмів розвитку бізнесу на селі, визначення потенціалу змін форм господарювання, ризиків цих змін для розвитку аграрної економіки, обґрунтування напрямів механізму стимулювання розвитку соціального підприємництва в реалізації засад сталого розвитку сільських територій. Вони доведені до впровадження у якості методичних і практичних розробок. Практичне значення одержаних результатів полягає у підвищенні ефективності розвитку аграрної сфери економіки, функціонування ринкових механізмів створення соціально спрямованого підприємницького середовища.

Наукові результати, які мають прикладний характер знайшли практичне застосування у діяльності: департаменту агропромислового розвитку, екології та природних ресурсів Вінницької облдержадміністрації (довідка №05-01-27/722-1 від 07.10.2020 р.), відділу агропромислового розвитку Тульчинської райдержадміністрації Вінницької області (довідка № 01-01-28/1431 від 07.10.2020 р.), СТОВ «Авангард» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 58 від 18.05. 2020 р.); .), ФГ «Агро-Вас» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 38 від 07.10. 2020 р.), ТОВ «Богданівське» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 87 від 3.08. 2020 р.), ПСП «Україна» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 101 від 13.07. 2020 р.), ПрАТ «Дружба» Тульчинського району Вінницької області (довідка № 45 від 24.06. 2020 р.). Результати досліджень використовуються у навчальному процесі Вінницького національного аграрного університету (довідка № 01.1-60-1633 від 23.10.2020 р.).

Повнота викладу наукових положень висновків і рекомендацій в опублікованих працях

Достовірність та об'єктивність результатів і пропозиції дисертаційної роботи Дюк А.А. щодо поглиблення теоретичних положень розробки методичних основ і практичних рекомендацій з питань організаційно-економічної соціалізації підприємництва в аграрній сфері та формування її архітектоніки підтверджується апробацією основних положень на 15 наукових конференціях і форумах міжнародного рівня.

Основні результати опубліковано достатньо повно, вони викладені у 45 наукових працях загальним обсягом, які належать особисто здобувачеві, становить 26,5 друк. арк., у тому числі: 2 розділи – у колективних монографіях у міжнародних виданнях, 1 розділ – у колективній монографії у вітчизняному виданні, 2 статті – у закордонних виданнях, які індексовані в міжнародних наукометричних базах Scopus та Web of Science, 26 статей – у наукових фахових виданнях України та 14 тез доповідей на наукових конференціях.

Зазначене дозволяє зробити висновок що результати дисертаційного дослідження оприлюднені до захисту дисертації.

Зміст автореферату повністю розкриває базові положення висновки і пропозиції що наведено в дослідженні. Характер видань і зміст наукових праць відповідають вимогам атестаційної колегії МОН України, пропонованим для повноти висвітлення результатів дисертаційної роботи на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Дюк А.А. за своїм змістом, рівнем наукової новизни, систематизацією матеріалу, висновками та пропозиціями є завершеним науковим дослідженням. Дисертація на тему «Розвиток та організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі: теорія, методологія, практика»

виконана в межах визначених теми, мети і завдань а отримані науково обґрунтовані та прикладні результати щодо удосконалення економічних перетворень в аграрній сфері є певним внеском для розвитку такої галузі науки як економіка та управління підприємствами.

За своєю структурою наукова робота відповідає вимогам, що висуваються до докторських дисертацій. Пропозиції, методики і положення науково обґрунтовані і детально розроблені.

Дискусійні положення та зауваження до роботи

Незважаючи на загальну позитивну оцінку і змістовність викладу результатів наукового пошуку обґрунтованість та достовірність висновків в опонованому дисертаційному дослідженні мають місце зауваження і дискусійні положення:

1. Сумнівним є твердження стосовно «якісних ознак організаційної форми кооперації підприємництва, які обумовлені його функціональністю випереджаючи інституціональні перетворення з виокремленням ознак соціалізації кооперування. Складається така думка, що кооперація – це звичайна форма підприємництва. Бажано було б дати пояснення свого визначення.

2. Не зовсім чітким є формулювання окремих завдань. Так назва завдання «здійснити кластерний аналіз соціально-економічної результативності господарювання сільськогосподарських підприємств» не пояснює суть даного дійства, для кращої постановки слід було б вказати для чого і що автор передбачав отримати в результаті.

3. У формулюванні новизни автор часто вживає формулювання: «Запропоновано концептуалізацію...»; «Запропоноване концептуальне бачення моделі».

4. Немає достатнього підтвердження висновку, що концептуальну модель організаційно-економічної соціалізації підприємництва для України потрібно будувати відповідно засад селозбереження. Звичайно, якщо в селі буде

працювати підприємницька структура, це вже є запорукою збереження території, хоча загальний контекст постановки питання доречний.

5. Не можу погодитися з твердженням автора, що господарські товариства як організаційна структура найбільш адаптовані для сільськогосподарської галузі (IV розділ). Світова практика підтверджує, що найбільш адаптованими до аграрних умов є фермерські господарства.

6. Оцінюючи роль агрохолдингів у розвитку підприємницької діяльності, автор характеризує її як суттєву – вони виступають як глобальні ринкові гравці, але такі, що не реалізують засад соціальної відповідальності. Так стверджувати не слід. Соціальні функції вони виконують – зарплата, соціальне забезпечення працівників, слід було б виділити ці функції. Дисертантка стверджує, що «сьогодні переважає соціально безвідповідальна практика розвитку агрохолдингів» (IV розділ).

7. В роботі переплітаються дві ідеї: розвиток соціалізації підприємництва і розвиток соціального підприємництва. Ідея підвищення соціальної відповідальності сільськогосподарських підприємств є складною і IV розділ можна було б доповнити концептуальним порівнянням цих двох ідей. Можна погодитись з автором, що «соціалізація є практичним сприйняттям цінностей, принципів підприємницької діяльності», але вона не має правового зв'язку із правовими нормами – діяльність на користь соціуму схвалюється, але це не є обов'язковою умовою. Автор схиляється до розвитку соціального підприємництва, що підтверджує рис. 5.2. Стратегічні кроки мотиваційного сприяння розвитку соціального підприємництва на селі.

8. Не зрозуміла назва таблиці де представлено формування доходів населення за рахунок збалансування соціальної ціни виробництва. Можна зробити висновок, що чим нижча зарплата, орендна плата, тим оптимальніша соціальна ціна (п. 5.3, табл. 5.6, с. 449).

Загалом зазначені дискусійні положення та зауваження носять дискусійний характер і не впливають на позитивну оцінку пропонованої дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертація Дюк Анни Андріївни «Розвиток та організаційно-економічна соціалізація підприємництва на селі: теорія, методологія, практика» виконана на достатньо високому науково-теоретичному рівні, а отримані в процесі дослідження наукові положення та наукові результати розв'язують важливу науково-прикладну проблему розвитку організаційно-економічної соціалізації підприємництва на селі, характеризуються новизною та мають практичну цінність. Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, за своїм змістом і якістю відповідає вимогам МОН України викладених у «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р № 567 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р.). щодо дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, а її автор, **Дюк Анна Андріївна** заслуговує присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності).

Офіційний опонент

доктор економічних наук, професор,
академік НААН, головний науковий
співробітник відділу підприємництва,
кооперації та агропромислової інтеграції
Національного наукового центру «Інститут
аграрної економіки»

М.Й. Малік

Підпис М.Й. Маліка засвідчую:
Учений секретар Національного наукового
центру «Інститут аграрної економіки»
О.Г. Шпикуляк

